

Krím – krimi nélkül

Útirajzok

Mostanában gyakorta látjuk – halljuk a Krím félsziget emlegetését. Eltérően a mai valóságtól, e sorok írójának személyes élményeiből más jut az eszébe: kéken ragyogó, csendes tenger, a lát-határon táncoló delfinek, kétoldalt hegyek. A szudái öböl keleti oldalán szőlőskertek sorjáz-nak. Nyugat felől, a hegytetőn hatalmas fellegvár uralja a tájat a harmadik századelő óta. A szikla-csúcsok lejtői közt esernyő alakú cédrusok nő-nek, a sziget jellegzetes növénye díszlik. Istenál-dott, pihenésre való környék, ahogy ezt a félszi-get mindenkor gazdája és népe felismerte. A gyakori cserélődés okán azért botlunk itt lépten-nyomon a történelembe és a csodapalotákba.

Egyetemi éveim, éveink nyelvtanulási részképzésrendszere régebben Kelet felé irá-nyult. (Ma Anglia, Amerika és Németország a célpont.) Ennek köszönhettem, hogy két ízben is lehettem a Krímben. 1959 nyarán mint ELTE-s egyetemi hallgató, másodszer mint kísérő tanár 1978 tavaszán. Jócskán különbözött is egymástól a két utazás. A második Odessza–Jalta útvonalú hajókirándulás volt inkább. Első utazásunk így történt. A szentpétervári (akkori leningrádi) ál-lami egyetem magyar részképzősei örömmel vál-lalták a szudái diák-sporttáborban a megmér-etést: különféle szekciókban a tengerparti edzést; homokban futást, a hegyi sziklaösvény-túrákat, a konyhai szolgálatot és a helybélieket segítő programokat. Ilyen volt pl. a szőlőskertek-ben való munkálkodás, amelynek jóval később, harminc év múlva leltem fel Magyarországból származó történelmi gyökereit. Réges-régen Taurisz volt a félsziget neve. Lakták a szarmaták, a mai oszétek ősei, görögök, olaszok, szlávok, tatárok, törökök. 1783-ban II. Katalin cárnő uralkodása alatt a törököktől hódították el és csatolták vissza a Nagyorosz Birodalomhoz.

Hazánkkal az oda-vissza szőrme- és borkeres-kedelem már Mátyás király óta fennállt. Majd a XVIII-ik századelőn Nagy Péter cár és II. Rákó-czi Ferenc politikai kapcsolatfelvétele révén új-ból fellendült. A borkaravánok magas költségeit Őfelsége, a cár egyszer csak elunta és olyan vin-cellérekért kért Magyarországról, akik gondozni tudják a szőlőket és bort is tudnak készíteni, to-kaji szőlővesszőket hozni. Az 1710-es feljegyzé-sekből tudjuk, hogy név szerint Madonk Sámuel és Mező Ferenc teljesítette a kérést. A kiutazás 1784-től megint felújult. Utazók dokumentumai igazolták, hogy a krími szőlőhegyen magyar fel-iratú táblát találtak egy karón: *Nagy szemü*

szőlő. Azt is megtudták, hogy egy-egy helység környékén hány ezer szőlővesszőt ültettek, ezek: Fundukli, Sztárij Krím, Katsa és Szudák. (Ez utóbbi városnév magyar jelentése: süllő-fogas.)

Így nyugodtan állíthatjuk, hogy az igazi orosz pezsgő, a krimszkoje sampanszkoje bölcsoje – magyar. Ez a ritka és drága ital hazánkban nem kapható. Ami kapható orosz felirattal, az az izsáki sárfehér szőlőből nyert habzóbor, orosz technológiájú buborékokkal.

No de térjünk vissza Szudákba, a sporttábori élményekhez, mert érdemes! Izgulnivalónk is akadt: mi magyarok, rendőrségi jóváhagyás nél-kül utaztunk a határterületre. Ezt csak a megér-kezés utáni napokban vallottuk be, szerencsénk-re, az igen jó humorú táborvezető tanárnőnek. Mert egyszer csak rendőr tűnt fel az emelkedőn. Visszakísérte a lámpásos bűvárhallgatókat, akik éjnek idején vizsgálták a tenger mélyét. Tilalom volt és a zavart mosolyok oka: senki ne mozdul-jon a bokrosban, amikor este tájt reflektoroznak a csúcsokról. Minden maradjon merev és moz-dulatlan. Csakis így nem vélik őket határsértők-nek.

Egyik kedves, szép esti program volt az ún. koncert, amelyben mindenkinek és minden nemzetiségnek illett fellépni. Kárpátaljai ma-gyar, harmonikás diáktársunk jött segítségünk-re. Ki ráncos tarkaszoknyában, fehér blúzban, baboskendővel táncolt, ki pedig énekelt.

Jómagam a régi, kedvenc önképzőkori népdalaimat: Lement a nap a maga járásán és a na-gyon is aktuális felszólítás: Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok! Még egy meglepetés út várt ránk, magyar lányokra, a sziget közepén lévő városba. Hazatérő utunkra Szimferopol–Kijev–Budapest vonalú vonat- és hálókocsijegyvet kellett időben rendelnünk. Bahcsisarajon keresztül buszoztunk, de le nem szállhattunk. Csak emlé-keztünk. Itt van a közelünkben a valamikori ta-tár kán márványpalota-múzeuma a Könnyek Kútjával, ami Puskinra és a későbbi szépséges balettre emlékeztetett.

Aznap, Szimferopolból Szudákba, vissza a táborba nem volt férőhely a buszon. Telefonál-tunk: maradunk, szállodában alszunk, holnap érkezünk. Aztán megint és mégis történt valami a régi közmondás szerint: ha Rómában vagy, élj úgy, mint a rómaiak. Látva kétségbeesésünket, mellénk sündörgött egy taxis. Ha még egy-két ismeretlen utast befogadunk, olcsóbban és ha-marabb érünk Szudákba, mintha busszal men-nénk. És az út gyönyörű, keresztül a hegyeken! Az is volt! Patakok csordogáltak át az úton, le-lehűtve a kanyarokban áthevült gumikerekeket.

A második nagy élményt az 1978. évi utazás nyújtotta a hazai tanítóképzős hallgatók odesszai részképzésének idején. Kísérő tanár lettem és

még itthon, térképekkel felszerelve készültem a lehetséges kirándulásokra. A kijevi átszállás azonban csapdát rejtett: nem fértünk el egy teljes létszámú hálókocsiban. Egy jegy a szomszéd vagonba érvényes! A hallgatók nagy fogadkozássai árán dőlt el: személyem legyen az ott alvós. Végül is: mindenki nagykorú volt a társaságban, de senki sem utazott közülük hasonló helyzetben – egyedül.

A szomszédban, szerencsémre, igen kedélyes társaságba kerültem: kisgyermekes család tért vissza Odesszába, egy baltikumi úriasszony-nénike pedig a rokonaihoz utazott. Az elrendezés után elővettem az ételes dobozomat. Éppen Húsvétvasárnap estéjén indultunk Budapestről, s a főtt sonka-tojás-kolbász élénk érdeklődést keltett.

– Ez a mi húsvéti nemzeti eledelünk – közöltem.

– S mi az a nemzetiség?

Mondom:

– A honi magyarok.

– Cserélhetnék? – szölt az Apuka.

– Igen, de mire? – tört ki belőlem a praktikus üzleti szellem.

– Rántott borjúszületre!

– Ó, igen! Elfogadom.

Bár már 1978-at írtunk, de nem tudtam volna megmondani, hogy a háború után – egyáltalán – láttunk-e borjúhúst. Telefonszámot is kaptam, és ahogy szokás, meghívást vendégségbe! Túl mókásnak tűnt nekem ez a helyzet, ám a hat hét alatt beigazolódott: Odessza, az ókori Odesszosz gesztenyevirág- és akácillatú, napsugaras, barátságos és vidám, időnként pajzán város. Megér itt és most néhány mondatot. A híres talkúcska (lökdösődő) piacot már megszüntették, ahol atombombán kívül mindent lehetett kapni. A buszpályaudvaron sörautomata rejtőzködött az ásványvizek között. A hallás utáni megértést a húszkopejkás díjazású gyermekmoziban tartották hallgatóinknak a „Na, megállj csak!” című tananyagot. Amikor május elsejére pezsgőfélélt kerestünk, a helybeli kollégák ezt tanácsolták.

Az Odessza–Jalta–Odessza hajójárat személyi kártyája (1978)

– Villamossal menjetek ki Luzsanovkába, a sós iszaptavakon túlra. A strandon áll egy bodega. De ha kés röpül, húzzátok le a fejeteket! Ott van piros habzóbor, sipúcska, ami igazán nem is pezsgő.

Megszerveztük és igazi matrózkocsmát is láttunk.

Az operából kijöve tíz-húsz ismeretlen ember azon nyomban összetereledik, megvitatja az előadást s gyorsan szétszéled. A rendőr és egy füstölő öregúr a sarkon kedélyesen beszélgetve vitatja meg az élet mindennapi dolgait. Ifjú lovag széttárt karokkal toppan elő s így szól – magyarul!

– De szép lányok vagytok!

A lányok körbevették s rákérdeztek:

– Te meg honnan tudsz Odesszában magyarul? – A háborúból itt maradt az apukám! – szölt a váratlan válasz.

Április elsején tartják a városban a maskarás bolondozók napját. Neptun isten hatalmas szigony-vasvillával vezényli népét az utcákon, ligetekben, tengerparton. Ma is gyakran azt álmodom: Az allé végén ott a tenger! A városi díszpolgár választás is szokás. Csak az lehet tiszteletbeli odesszai hölgy vagy úr, aki felelni tud a kérdésre: Áprilisi tréfából lehet-e újévi meglepetés? – Mi tagadás, igen! Éppen kilenc hónap!

No, de fordítsuk komolyra a szót! Akár tudományos kutatómunkát is végezhettem volna Odesszában, ha akkor és nem tíz év múlva tudom meg: Nagylaki Jaksics Gergely (1778–1824) esztergomi nemesifjú elindult őshazát keresni Ázsiában és a Kaukázusban. Élete utolsó évét éppen Odesszában töltötte az ugyancsak éppen oda száműzött Puskin közelében. Nevét úgy őrizte meg az irodalomtörténet, hogy ő volt az orosz költő első magyar fordítója 1824-ben. Ott halt meg a városban. Bizonytalan források szerint ám az is lehetséges, hogy a görög szabadságharcban. Holmija Szentpétervárra és Bécsbe került, majd ismeretlen úton a Pannónhalmi Apátságba. A Kaukázusi fogoly fordításának kéziratát Benda Kálmán történész fedezte fel 1966-ban. Kutatni való azonban még mindig akad!

Térjünk vissza Odesszába, a második krími utazáshoz. Elérhető, azaz egy farmer árán kétnapos hajóutat tervezhattünk az Odessza–Jalta útvonalon. A nyári, főként a Kanári-szigetekre járó üdülőhajó tavasszal és ősszel a honi vizeken szolgált. Amikor a nagyobb kikötőkben pihent, átadta áramfölségét a városnak. A kilencszintes Karélia várt bennünket éttermeivel, uszodáival, igazi luxuskiszolgálással harmadnap reggelig. Estefelé indultunk és vacsora után a csinos kapitány a szalonban fogadta a vendégeket. Ismertette a hajó történetét. Majd táncest következett, ahogy azt az álomhajó-filmeken látni. A

vendégfogadó város, Jalta igazán gyönyörű! Palotái teljesen egyediek. Nehéz elhinni ennyi építészeti szépség láttán, hogy bennük nem egyszer igen súlyos és káros történelmi döntések és ítélezések születtek. Az uralkodóházi nyaralók mellett mégis csak a tenger fölé hajló sziklaszirtre épített Fecske-fészkek, a Krím félsziget egyik jelképe az érdekes! Azért is, mert éppúgy az égő szerelem bizonyítéka, mint Indiában a Tadzsz Mahal.

Igazi jaltai tanáros-diákos úti célunk azonban a Mesék Völgye volt fenn a hegyekben, a város felett. Tanítványaimnak, akik diplomázás után negyedik osztálytól tanították a „kisoroszt”, gyermekirodalmat is tanítottam, s amely bölcsészdoktori vizsgatárgyam is volt 1985-ben. A mesevölgyben tágasan-téresen, színes szobrokban testesültek meg az orosz népi mesehősök: a hajdanvolt hősi népének daliái, a Bába-Jagá boszorka a tyúklábon álló házikójában, a Novgorod-városállami kereskedő és hajós Szadkó, a vízisellők, a szépséges leányka, a bölcs szürke farkas, az aranytarajú kiskakas; a tenyeres-talpas mackó, aki ráült a gazdagon benépesült palotácskára és össze is törte azt. Az idősebb generáció pedig talán még ma is emlékszik a répamesére! Nálunk is elkelne, hasznos lenne pl. a budai hegyekben egy szépségesen tágas magyar népmesevilág! A felismerés és az örömök szintére lenne gyermekeknek és felnőtteknek, módszertani segítség az óvodáknak és az iskoláknak.

Az idő múlásával emlékeink elhalványulnak. Élményeinket is gyakran elfeledjük. Az ébresztő valóság pár éve jelentkezett újból. A hazánkban is nemrég járt kortárs orosz író, Ulickaja Ludmila idézte fel Szudák környékét „Médea és gyermekei” című regény-eposzában. A tájrajzból egy emlékezetes kép maradt meg számomra. Haldokló férjének jelképes vadnövényt, aszfodóloszt visz a feleség. A görögök szerint e virág fogadja be a túlparton az emberi lelkeket a további életre...

Ennyi élmény után, búcsúzóul cím-idézet egy március 10-i napilapból: „Krím félsziget: turizmus elhalasztva. A szakemberek szerint csak évek múlva lehet újra kedvelt úti cél ez a csodaszép tengerparti terület.”

...Minden kommentár nélkül.

Dezső László

Csendima

Túl a börtön poklán
a kényszerkezelésen
a gyilkos injekciókon
az orvoshiénák pokoli piruláin
a hamis papok és papnők
Isten-gyalázásán

áldott csendes magányomban
garantáltan nő- és tévémentesen
csak a madarak hajnali énekében bízva
e haldokló gyógyíthatatlanul beteg
bűnös országban

várom a szent világvégét
az utolsó ítéletet
amikor vége lesz a talmi
csillogásnak
örökre elhallgatnak a ricsajrádiók
nem lesz többé izgi akciófilm a
tévében
lévén már tévé sem lesz meg rádió sem
meg mobiltelefon sem

és végre csend lesz
Szent Csend
a Paradicsom csendje
csak a madarak éneke szól
és a szelíd oroszánok tigrisek
a megszelídült farkasok a verebekkel
és cinkékkal együtt dicsőítik
Szent Nevedet
Uram!

Tavaszhimnusz

Aranyesőtől sárgállik, aranylik a bokrok ezrede
Íme, tavasz-király hadserege.
Hajnalban madárénekre ébredünk,
Mely jelzi, hogy a teremtő velünk.
De nekünk nem kell ez a csodás harmónia,
A száguldó, őrült autósok z sivaja kell.
A madárcák rémülten elhallgatnak,
Lárma van, rohanás és hangzavar,
Mindenki szalad, rohan a pénz után...
De aztán ismét leszáll az est
És újra megszólalnak a madárcák,
Kikapcsolom a tévét, és csak őket hallgatom
Isten szent madárcáit.